

Refugiats LGTBI a Espanya: procediments d'asil i processos d'integració

1. Introducció

Catalunya i el conjunt de l'Estat espanyol són territoris amb una certa obertura i tolerància cap al col·lectiu de persones lesbianes, gais, transsexuals, bisexuals i intersexuals (LGTBI). Això es veu reflectit en un marc legal i polític que protegeix en bona mesura els seus drets i en la presència d'un teixit associatiu que defensa i promou la qüestió LGTBI en diferents àmbits. Exemples clau d'aquest marc normatiu es refereixen al matrimoni homosexual, a la Llei 12/2009 reguladora de l'asil que inclou la persecució per orientació sexual i identitat i expressió de gènere (OSIEG), o a la recent aprovació del projecte de llei per la igualtat de les persones trans i la garantia dels drets LGTBI¹. A nivell autonòmic, durant els últims anys, hi ha diverses regions que també han fet passos importants en el desenvolupament de lleis contra la LGTBI-fòbia².

D'altra banda, Espanya és el tercer país europeu que més sol·licituds d'asil rep després d'Alemanya i França, segons dades d'Eurostat³. De fet, el creixement de sol·licituds els últims anys ha estat exponencial, passant de les 5.615 el 2014 a les 65.291 el 2021. D'entre tots els motius de persecució que s'alleguen, la pertinença al col·lectiu LGTBI és el tercer (16%), després dels motius polítics (33%) i de gènere (31%) (OAR, 2021).

L'augment de sol·licituds, tanmateix, no va acompanyat amb la deriva restrictiva dels règims d'asil que s'està vivint tant a Espanya, com al conjunt d'Europa. La creixent securització de les fronteres, acompanyada de polítiques d'externalització i acords bilaterals amb els països d'origen i trànsit, marquen el rerefons de la qüestió migratòria de la UE. En matèria de refugi, s'apliquen diversos mecanismes dins del denominat "paradigma dissuassori" que pretenen mantenir els sol·licitants d'asil lluny dels espais des d'on poden accedir a la protecció internacional (López-Sala 2020). Per exemple, s'exerceixen pràctiques com el bloqueig del trànsit i el processament deslocalitzat, la prevenció de l'accés al territori i als procediments d'asil, o la dissuasió selectiva del destí (Vedsted-Hansen, 1999; Hataway y Gammeltoft-Hansen, 2015; Hirsch, 2017; Giuffré y Moreno-Lax, 2019 a López Sala 2020). En poques paraules, s'ha

¹ Després d'al·legacions per part d'unes quants entitats, la llei ha inclòs la possibilitat de canviar el sexe en els documents expedits a Espanya si al país d'origen no tenen garantits els seus drets. Font:

<https://www.lamoncloa.gob.es/consejodeministros/resumenes/Paginas/2022/270622-rpcministros.aspx>

² Cal mencionar la recent Llei 8/2020, de Garantia de Drets de les Persones Lesbianes, Gais, Transgènere, Bisexuals i Intersexuals i No Discriminació per Raó d'Orientació Sexual i Identitat de Gènere, de la Comunitat de Cantàbria; la Llei 11/2014, per garantir els drets de les persones LGTBI i erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, d'àmbit català; o la Llei 3/2016, de protecció integral contra la LGTBI-fòbia i la discriminació per raó d'orientació sexual, de la Comunitat de Madrid.

³ <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00191/default/table?lang=en>

passat de la “responsabilitat de protegir” a la “externalització de la responsabilitat de protecció” (Agier 2013).

La qüestió dels sol·licitants d'asil i refugiats LGTBI a Espanya s'inscriu, per tant, en una disjuntiva: d'una banda, hi ha un marc polític, normatiu i social inclusiu amb els drets i llibertats de les persones LGTBI que afavoreix la recepció de sol·licitants d'asil pels motius OSIEG, però aquest entra en contradicció amb les polítiques migratòries d'asil cada vegada més restrictives. Davant d'això ens preguntem fins a quin punt el sistema d'asil a Espanya és sensible i protector amb les persones LGTBI. Fins a quin punt s'avaluen els procediments d'asil en clau de diversitat sexogenèrica? De quina manera el sistema d'acollida s'adapta a les especificitats del col·lectiu? I quins són els principals obstacles als quals s'enfronten un cop surten del sistema i s'incorporen de ple a la societat de recepció?

L'article parteix d'una investigació qualitativa que s'inscriu dins d'un projecte europeu més ampli anomenat NIEM⁴, pel qual es van fer tres entrevistes exploratòries amb entitats dedicades a l'asil i el refugi (ACATHI, CEAR i ACCEM) i dinou entrevistes presencials en profunditat a persones LGTBI que resideixen a les ciutats de Barcelona, Bilbao, Madrid i Màlaga durant els mesos de juny i juliol de 2021. Es tracta d'una mostra qualitativa amb perfils que difereixen en base a tres paràmetres: a) l'orientació sexual i la identitat de gènere (onze homes gais, dues lesbianes, quatre dones trans, un home trans i una dona intersexual); b) el país d'origen (quatre de Veneçuela, tres de Colòmbia, un del Salvador, tres de Nicaragua, un del Perú, un de Rússia, un del Marroc, un d'Algèria i quatre d'Iran); i c) la situació administrativa (vuit sol·licitants d'asil, vuit refugiats, un beneficiari de protecció internacional subsidiària, un beneficiari de protecció humanitària i un en situació administrativa irregular)⁵.

⁴ NIEM: All in for Integration, <http://www.forintegration.eu/>

⁵ Els resultats d'aquest article ja s'han publicat anteriorment a Güell, B. (2022) “Refugiados LGTBI: experiencias y procesos de integración desde una perspectiva interseccional y multidimensional” a Pasetti, F., Jiménez, J.R., y Güell, B. Informe Nacional para España, NIEM 2022 sobre el sistema de acogida e integración para solicitantes y beneficiarios de protección internacional. Disponible a:

https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/project_papers/niem/informe_nacional_para_espana_niem_2022_sobre_el_sistema_de_acogida_e_integracion_para_solicitanes_y_beneficiarios_de_proteccion_internacional

2. Motius de persecució i processos d'arribada a Espanya

Els motius de persecució per OSIEG s'associen, d'una banda, a l'anomenada homofòbia d'estat; és a dir, a l'existència de lleis que criminalitzen l'homosexualitat i la transsexualitat, i a la violència exercida per institucions i cossos de seguretat (ILGA, 2019). D'altra banda, cal destacar la discriminació social exercida per agents no estatals de persecució com les bandes organitzades, la comunitat o la família, amb actes de violència física i simbòlica que queden impunes davant de l'absència d'un marc legal robust (ACCEM, 2020). En aquest sentit, els relats de les persones entrevistades es refereixen a intents d'homicidi, amenaces de mort, bullying escolar, insults, maltractament psicològic, pallisses a l'espai públic, intents de matrimonis forçats o acomiadaments laborals; totes elles, situacions que impedeixen poder viure la diversitat sexoafectiva i de gènere amb normalitat. A més a més, des de la perspectiva interseccional, cal tenir en compte que la persecució per OSIEG s'intensifica quan s'entrecreu amb altres eixos d'opressió com la religió (p. ex., ser ateu en un país musulmà), l'edat (p. ex., ser menor), la discapacitat (p. ex., ser cec) o l'estat de salut (p. ex., ser seropositiu).

Els perfils de les persones LGTBI sol·licitants d'asil varien segons com reivindiquen la seva OSIEG, i inclouen tant activistes com perfils menys polititzats que viuen (i reivindiquen) la seva sexualitat des de la quotidianitat. Entre aquells amb una àmplia exposició pública, la persecució al país d'origen és perpetuada sobretot per agents governamentals i cossos de seguretat. Per a la resta, la persecució sol concretar-se per agents no estatals, si bé això sovint no es contempli en l'avaluació de les sol·licituds d'asil. Entre la mostra d'entrevistats, hi ha activistes involucrats amb l'oposició a països amb governs autoritaris com Veneçuela, Rússia o Nicaragua, i persones que han fugit dels atacs de bandes organitzades de països sud-americans i del Triangle Nord que prediquen una suposada ideologia de gènere amb valors fortament conservadors.

Abans d'arribar a Espanya, algunes persones han passat pel desplaçament intern, buscant refugi a altres ciutats o zones rurals del país d'origen (alternativa coneguda com a protecció interna). Algunes han passat per altres països, com el Perú o Costa Rica —per als que provenen de països llatinoamericans—, o Turquia —per a les persones iranianes—. Una minoria de casos ha pogut planificar la fugida del país cercant opcions laborals o formatives a l'estranger, si bé la majoria han pres la decisió en contextos d'urgència.

Venir a Espanya (i no a un altre país) sol ser una decisió que té a veure amb l'idioma (en el cas llatinoamericà), les xarxes socials i familiars i, en algun cas, amb contactes laborals previs. La idea d'Espanya com un país obert i tolerant amb la comunitat LGTBI també és present a l'imaginari de la persona migrant: el matrimoni gai i el reconeixement de drets amb l'empara de lleis que aborden la discriminació i la violència contra el col·lectiu LGTBI ofereix un escenari de més protecció que altres països europeus. Així mateix, la presència d'un teixit associatiu ric, moviments socials actius i una opinió pública àmpliament favorable (Pew Research Centre, 2020) també contribueixen a alimentar aquest imaginari, especialment entre les persones amb més capital social i cultural. En el cas dels entrevistats d'origen iranià, la primera

intenció era anar als Estats Units, però amb el vet de Trump van entrar en un programa de reassentament i van ser enviats a Espanya sense marge d'elecció.

Les persones entrevistades van arribar a Espanya entre el febrer del 2018 i el novembre del 2020, de manera que unes quantes s'han vist afectades per la pandèmia durant la seva estada al sistema d'acollida. El procés d'arribada sol ser difícil, ja que les xarxes consisteixen eminentment en vincles dèbils que no proveeixen un suport habitacional o econòmic a mitjà o llarg termini. Un terç de les persones entrevistades s'han trobat en algun moment en situació de carrer i, de vegades, des d'allà han estat atesos per alguna entitat que els ha introduït al sistema d'asil. Mentre alguns eren coneixedors de l'opció de demanar asil (normalment el perfil activista), altres no ho han sabut fins passats uns mesos després d'haver arribat. Durant aquest temps s'han vist abocats a la irregularitat, el treball informal i l'emergència habitacional.

El pas per un dispositiu d'emergència és força traumàtic, especialment si s'allarga en el temps abans de poder entrar al Sistema d'Acollida i Integració per a Sol·licitants i Beneficiaris de Protecció Internacional (SAISAR). El salt sobtat a una situació de carrer sumat a la irregularitat suposa un gran xoc amb repercussions emocionals fortes. Si bé aquesta situació és comuna a altres perfils de sol·licitants d'asil (p. ex., veure Ribera et al., 2019), en el cas de les dones trans encara s'aguditza més en ser un espai insegur i poc adaptat a les seves necessitats, havent de conviure amb homes i potencials episodis de transfòbia.

3. Procediments d'asil: avaluació de la credibilitat en clau sexo-genèrica

Espanya és un dels països europeus amb la taxa més baixa de reconeixement de l'estatut de refugiat (CEAR, 2020a). Si bé no hi ha dades que puguin confirmar aquesta tendència amb les persones LGTBI, les entitats apunten que sovint en la valoració d'una sol·licitud d'asil solen pesar més els criteris polítics que discriminen per nacionalitat que les particularitats de cada cas.

Dels nou països coberts en aquest estudi, el Marroc i Algèria compten amb codis penals que criminalitzen les relacions sexuals amb persones del mateix sexe, i l'Iran és un dels sis països del món que hi aplica la pena de mort (ILGA, 2019). Tot i això, la sola existència d'aquestes lleis no és suficient per atorgar l'estatut de refugiat; es requereixen proves de la implementació⁶. La resta de països d'origen de les persones entrevistades reconeixen legalment els actes sexuals consensuals entre persones adultes del mateix sexe. És més, Colòmbia, per exemple, és un dels països sud-americans amb més avenços legislatius en el reconeixement de drets LGTBI (ACCEM, 2020). Això no obstant, aquest reconeixement rarament es porta a la pràctica, i les persones LGTBI es poden veure igualment immerses en episodis de persecució i amenaces de mort, cosa que no es té prou en compte durant l'avaluació dels casos. Com a resultat, es dona la incongruència d'ignorar el dret formal quan aquest criminalitza les minories sexuals, i se li atorga molta importància quan suposadament les protegeix, tot i que a la pràctica no passi. Així mateix, de vegades es deneguen sol·licituds exigint que la persona demani protecció interna i es desplaci a una altra regió del país, subestimant els múltiples perills que això pot implicar.

L'avaluació dels procediments sovint es veu afectada per biaixos que deriven de la visió cisheteronormativa de l'asil (Peña, 2019). La valoració de la credibilitat d'una demanda de protecció internacional, per exemple, està subjecta a una concepció lineal dels relats que assumeix que l'autoidentificació com a persona LGTBI es produeixi "automàticament" i es reveli sense por ni traumes davant de cossos de policia que podrien ser els anàlegs agents persecutors al país d'origen (Güell, 2020). En termes generals, és el propi sistema d'asil que indueix els sol·licitants a haver de mostrar-se vulnerables per ser creguts (Gabrielli et al., 2021). En el cas LGTBI, tal com relaten algunes persones entrevistades, això es reflecteix en "haver de demostrar que són gais". A més, les entrevistes amb la policia es produeixen en espais poc segurs i íntims, cosa que no afavoreix un clima de confiança a l'hora de relatar fets traumàtics i dolorosos.

Per a les persones que han fugit amb les seves parelles, un altre motiu d'inseguretat és que la parella no el pot acompanyar a l'entrevista. De vegades van acompanyats de l'advocat/da i moltes vegades van sols/es. Això, en part, té a veure amb la manca de recursos i la sobrecàrrega dels professionals de moltes entitats dedicades a l'asil, en un sistema basat en un alt grau d'externalització i una elevada precarietat en la seva gestió, cosa que impedeix un acompanyament més gran als/les sol·licitants (Garcés-

⁶ L'ACNUR recomana que l'existència de legislació penal contra les persones LGTB en el país d'origen sigui raó suficient per reconèixer com a refugiada una persona del col·lectiu, però l'Audiència Nacional ha arribat a denegar l'asil a persones LGBTI provinents de països que castiguen amb la pena de mort l'homosexualitat. Font: <https://directa.cat/lodissea-daconseguir-el-dret-dasil-per-lgbtifobia/>

Mascareñas i Pasetti, 2019). Tot i això, també hi ha persones que afirmen haver-se sentit acollides per la policia, i agraeixen que se'ls hagi preguntat pel pronom amb el qual s'identifiquen. Segons les entitats, els casos més nombrosos són homes gais, seguits de dones lesbianesi dones trans. Els homes trans i els perfils bisexuals i intersexuals estan infrarepresentats com a resultat de la seva invisibilització a la societat (FRA, 2015).

L'agilització dels procediments, impulsada a inicis del 2021 després de l'ampliació del personal de l'Oficina d'Asil i Refugi (OAR), no s'ha vist reflectida en els casos analitzats, ja que són previs a aquests canvis. En aquest sentit, la majoria de les persones entrevistades s'han vist exposades a llargs períodes d'espera i moltes dificultats burocràtiques amb les cites prèvies. La manca de transparència per part de l'OAR i l'escassa coordinació entre els procediments d'asil i el sistema d'acollida dificulten els processos d'acollida i integració, i deixen les persones sol·licitants en una situació d'incertesa constant sobre el seu futur. Hi ha persones que s'han vist expulsades del SAISAR perquè els ha vençut el termini de la segona fase i encara resten a l'espera de la resolució.

Amb l'acceleració de la tramitació dels procediments també es preveuen efectes negatius: si es manté la baixa taxa d'acceptació, és raonable preveure que un alt percentatge de sol·licitants vegi denegada la seva petició d'asil i caigui en la irregularitat, amb greus conseqüències per al procés d'integració (Jiménez, 2022).

4. Adequació del sistema d'acollida al col·lectiu LGTBI

Allotjament

Un cop s'han identificat els motius OSIEG, durant la primera fase, les entitats intenten prioritzar els pisos d'acollida de 4-6 persones per al col·lectiu LGTBI⁷, tret que s'ubiquin a una ciutat petita amb poca diversitat i recursos especialitzats, i/o que la persona manifesti la seva voluntat d'estar en un centre per la seva ubicació. Aquest criteri es troba en alguns protocols interns d'algunes associacions i en si mateix ja constitueix una bona pràctica, donat que els pisos, a priori, generen un espai de més protecció i autonomia que els grans centres.

A part de l'escassetat de recursos especialitzats (a excepció dels cofinançats pel Fons d'Asil, Migració i Integració de la UE), els professionals i alguns sol·licitants apunten que seria òptim flexibilitzar el sistema de manera que la persona LGTBI pugui triar si allotjar-se en un dispositiu especialitzat (per a més protecció) o en un dispositiu genèric (evitant una possible segregació). La bona convivència depèn de diversos factors, i compartir la mateixa orientació sexual o identitat de gènere no ha de ser necessàriament un motiu d'èxit. A tall d'exemple, algunes dones transsexuals apunten que la transfòbia més gran es dona dins del mateix col·lectiu. D'altra banda, alguns avenços que afecten positivament aquest perfil són la seva ubicació en pisos de dones (enlloc d'homes) i, si pot ser, en habitacions individuals amb bany propi. Tot i així, els dispositius d'acollida continuen mantenint una estructura molt binària, on els espais habitacionals estan separats per sexe.

A la segona fase del SAISAR, les entitats solen acompanyar els sol·licitants en la recerca de pis i els tràmits administratius. En aquesta etapa, com passa amb altres perfils de sol·licitants d'asil (Ribera et al., 2019), les persones LGTBI s'enfronten a grans dificultats derivades del desconeixement de la targeta vermella i de la desconfiança de l'aval que proporcionen les ajudes econòmiques del sistema (com també es reflecteix a l'estudi d'ACCEM 2019). Aquesta situació, en un context d'escassetat d'habitatge, relega moltes d'aquestes persones a una situació d'infrahabitatge o a haver d'acceptar compartir pis en condicions i amb persones no desitjades. De vegades, algunes han estat expulsades del pis quan els altres convivents han sabut la seva orientació sexual o identitat de gènere, cosa que els ha obligat a adoptar estratègies de passing (o ocultament), no només quan busquen pis, sinó també mentre conviuen.

Serveis del sistema d'acollida

Com apunta una de les entitats entrevistades, les persones sol·licitants d'asil solen tenir prioritats diferents dins dels serveis que ofereix el SAISAR segons el perfil. A grans trets, mentre que les dones lesbianes sol·liciten més atenció psicològica, les dones trans són més proclius a demanar suport per temes de salut vinculats a la seva sexualitat. En aquest camp, les entitats solen coordinar-se amb les unitats de canvi de sexe dels principals hospitals del país per facilitarne l'accés.

⁷ Cal tenir en compte que la identificació dels motius OSIEG no sempre es produeix a temps, ja que, de vegades, això només passa un cop se supera una possible homofòbia interioritzada i s'han teixit unes mínimes relacions de confiança amb l'entitat.

Pel que fa a la formació en diversitat sexo-genèrica del personal dedicat a la traducció i la interpretació, a l'aprenentatge de l'idioma, i a l'assistència jurídica, laboral i psicològica, cal destacar alguns avenços i la major disponibilitat de recursos especialitzats (p. ex., informes, protocols, estudis). Tot i això, les entitats no disposen de recursos suficients per dur a terme formacions contínues ad hoc per a cadascun dels temes específics (p. ex., qüestions LGTBI, diversitat funcional, trata) i l'elevada rotació de personal encara ho dificulta més. Aquestes deficiències repercuteixen en la manca d'eines interculturals per interpretar els codis del món LGTBI segons el país d'origen i adaptarmillor els serveis del SAISAR a les necessitats del col·lectiu.

Les classes d'idioma s'erigeixen com un dels espais més importants de socialització i aprenentatge per a l'autonomia funcional, especialment entre els no hispanoparlants i els que resideixen en comunitats autònomes amb llengües cooficials. Els cursos de formació professional són valorats de manera ambivalent. Mentre que algunes persones afirmen estar satisfetes, altres es mostren reticents per la seva obligatorietat i la manca d'adaptació als seus interessos personals. Aquesta rigidesa també s'observa en la impossibilitat d'aprofitar els coneixements de les mateixes persones sol·licitants perquè participin activament a la formació dins del SAISAR. En canvi, algunes dones trans valoren positivament alguns cursos que els han permès cercar alternatives fora de les xarxes de prostitució. Segons algun entrevistat, menys freqüent és el suport en l'accés a l'educació superior, cosa que els ajudaria a sol·licitar feines més qualificades. En aquest camp, cal tenir en compte els obstacles estructurals per homologar títols formatius del país d'origen. A més dels comuns als quals s'enfronten totes les persones migrades, les persones sol·licitants d'asil ho tenen més difícil per acudir al consolat i tramitar la documentació necessària, ja que és un espai insegur vinculat amb el govern del país d'origen.

Pel que fa a l'assistència psicològica, especialment entre les persones que estan a centres d'acollida, de vegades es rep com una obligació i no com un espai de confiança. En un context de vigilància i disciplina (Gabrielli et al., 2021), aquesta desconfiança no permet expressar possibles crítiques amb el sistema ni alleujar situacions d'estrès derivades dels procediments d'asil i els processos d'integració.

5. Processos d'integració més enllà del sistema d'acollida

Com molts sol·licitants d'asil, els dos grans reptes a què s'enfronten les persones LGTBI un cop surten del sistema d'acollida, són l'accés a l'habitatge i al mercat laboral.

La sortida del sistema implica la finalització de les ajudes econòmiques per al lloguer, de manera que moltes es veuen amb serioses dificultats per trobar un habitatge. A això cal afegir una vegada més l'homofòbia i el racisme entre els propietaris i les agències immobiliàries que discriminen no només pels motius OSIEG, sinó també per l'aspecte físic, el nom o l'accent. En aquest sentit, les administracions autonòmiques i, sobretot, les locals han decidit impulsar programes complementaris amb dispositius d'allotjament temporal per a aquells que han sortit del SAISAR (Garcés-Mascareñas i Pasetti, 2019), com ara el programa NAUSICA, de l'Ajuntament de Barcelona⁸.

Pel que fa a l'accés al mercat laboral, aquells perfils que tenien ocupacions de rang mitjà o mitjàalt al seu país d'origen es veuen exposats a un desclassament. Per a aquests, aquest procés pot ser molt més dur que l'homofòbia que puguin patir al país de destinació, ja que comporta no només una pèrdua d'estatus econòmic, sinó també social i simbòlic. Això, alhora, repercuteix en l'autoestima i la salut emocional.

Les traves per homologar títols oficials tampoc ajuden a escapar de la segmentació del mercat laboral en clau ètnica i de gènere. D'aquesta manera, per exemple, les dones llatinoamericanes solen quedar relegades a les feines domèstiques i de cura. Els més joves també pateixen discriminació per edat, que intersecciona amb el seu origen ètnic o racial, veient-se exposats a treballs precaris i mal remunerats. Fins i tot poden caure en feines susceptibles d'estar vinculades a xarxes de trata, com és el cas d'un noi que va ser coaccionat a exercir favors sexuals. Així mateix, la LGTB-fòbia també és present als llocs de treball en forma de prejudicis, actituds i comportaments. Les dificultats més grans, però, són per a les donestrans, especialment si cauen en situació d'irregularitat, ja que sovint es veuen exposades a la prostitució. Algunes esmenten la seva sexualitat quan es presenten davant d'una oferta de treball per "estalviar temps i evitar problemes". Però la veritat és que com més desapercibudes passen, més acceptades són, encara que ho hagin expressat obertament. En context de pandèmia, les dificultats per trobar feina s'han fet més notòries i això ha fet que els obstacles derivats dels motius OSIEG de vegades passin a un segon pla.

D'altra banda, quant a l'accés al sistema de salut, es repeteixen les dificultats relacionades amb la targeta vermella i la manca de coordinació entre actors. La revisió mèdica que es fa dins del SAISAR per obtenir un certificat conforme no hi ha malalties contagioses no inclou el VIH, i l'escassa coordinació entre entitats i centres mèdics no permet identificar derivats tots els casos. A això s'hi afegeixen alguns episodis de racisme, en rebutjar, per exemple, la realització d'un examen de VIH. Pel que fa a les persones trans, algunes afirmen que no han pogut rebre tractament hormonal per la sanitat pública o no han volgut perquè demanaven molts requisits, i continuen hormonant-se per compte propi per la via privada. El filtre psicològic que cal passar per entrar a les unitats de canvi de sexe de la sanitat pública ha allunyat algunes pacients que s'han sentit tractades "com si fos una boja".

Finalment, cal esmentar les experiències de discriminació a l'espai públic. En general, les persones entrevistades afirmen que aquí tenen més llibertat per expressar la seva sexualitat. També les famílies LGTBI se senten més acceptades i satisfetes per

⁸ <https://www.ciutatrefugi.barcelona/es/la-acogida>. Avaluació del programa: <https://mediaedg.barcelona.cat/wp-content/uploads/2018/10/08114136/Informe-de-Govern-Nausica-.pdf>.

l'existència de més recursos i xarxes de suport que als seus països d'origen. Tot i això, algunes segueixen tement ser víctimes i afirmen haver patit atacs verbals i/o agressions que vinculen la xenofòbia amb l'homofòbia, de manera que les violències patides al país d'origen es perpetuen al país de destinació. Finalment, cal destacar alguns episodis d'homonacionalisme —on persones LGTBI blanques discriminin persones LGTBI migrades—, que reforcen estratègies d'ocultació i empenyen les víctimes a amagar la seva orientació sexual o identitat de gènere per “evitar problemes”.

6. Treball en xarxa

Donades les poques entitats que treballen en la qüestió de l'asil i la població LGTBI de manera conjunta, el treball en xarxa entre entitats genèriques per a refugiats i les entitats especialitzades per al col·lectiu és fonamental. Gràcies al lideratge d'ACNUR, s'ha creat un grup de treball que connecta desenes d'entitats de tot l'Estat que serveix com a espai d'intercanvi i d'aprenentatge mutu. Val a dir que aquesta iniciativa, coordinada des d'un organisme internacional, no existeix amb altres perfils de sol·licitants (per ex., dones) per la qual cosa s'erigeix com una bona pràctica en si mateixa. Aquesta coordinació també existeix a altres nivells fora del marc del grup de treball a través d'altres entitats paraigües com la FELGTB.

A ciutats on no hi ha entitats de refugiats LGTBI, estan sortint iniciatives liderades per ells mateixos com l'Associació Valors Multicolor a Màlaga o Amlega a Melilla, que s'afegeixen a les ja existents com ACATHI a Barcelona o Kif-Kif a Madrid. Després, hi ha entitats generalistes que tenen programes ad hoc per a població LGTBI com La Merced Migracions, ACCEM, CEAR, CEPAIM, Rescate o ProVivienda. Aquestes entitats (o programes) especialitzats són els que realment treballen més des d'una perspectiva interseccional, ja que tenen en compte les necessitats que sorgeixen de la condició d'asilat i les sexualitats no normatives, a més de comptar amb l'experiència pròpia que permet guanyar en empatia. Segons afirmen algunes entrevistades, són un espai d'alleujament que ofereix reconeixement i protecció davant de les dificultats del procés d'integració. El problema és que la majoria s'ubiquen fora del sistema d'acollida i, per tant, no reben recursos dins del SAISAR, tot i que sovint atenen casos derivats.

Per últim, cal mencionar que també hi ha entitats religioses que brinden un suport important malgrat no compartir la mateixa religió que els i les sol·licitants d'asil, i entitats especialitzades en altres temes de salut com ara el VIH o la ceguesa (p. ex. ONCE) que permeten atendre necessitats específiques.

7. Conclusions

Aquest estudi s'ha enfocat en els procediments d'asil i els processos d'integració dins i fora del sistema d'acollida de les persones LGTBI, per tal d'identificar els biaixos en matèria de diversitat sexo-genèrica. El col·lectiu LGTBI fuig d'un context de violències múltiples derivades de la seva orientació sexual i identitat de gènere als països d'origen, que sovint intersecten amb altres eixos d'opressió com l'origen etno-racial o la religió. Atretes per un escenari de més obertura i reconeixement als drets LGTBI, així com per potencials llaços lingüístics, socials i culturals, arriben a Espanya buscant refugi. Un cop aquí, entren al sistema d'acollida a través d'entitats dedicades a l'asil que sovint es coordinen amb entitats especialitzades en qüestions LGTBI.

Gràcies a la progressiva incorporació de protocols específics i al treball en xarxa, el sistema d'acollida s'ha anat adaptant a les necessitats del col·lectiu LGTBI i, en aquest sentit, cal destacar els avenços d'aquests darrers anys. Tot i això, l'anàlisi destaca la persistència de carències i problemes crucials. Alguns tenen a veure amb la manca de formació dels professionals; altres, amb l'escassetat de mesures ad hoc que afavoreixin espais més segurs, especialment als allotjaments. La LGTBI-fòbia és una realitat present tant dins del sistema (entre persones sol·licitants i també en algunes experiències amb professionals), com fora, en la relació amb altres actors de la societat de recepció (p. ex., cossos de seguretat, agències immobiliàries). L'accés a l'habitatge i al treball en sortir del SAISAR representen els reptes més grans en termes d'integració. El desconeixement de la targeta vermella, sumat a la discriminació que regna al mercat residencial i laboral, suposa forts obstacles per a tots els sol·licitants d'asil i refugiats (Ribera et al., 2019). No obstant això, per als LGTBI, aquests obstacles poden ser fins i tot més grans si afegim la vulnerabilitat derivada de la seva OSIEG (com també es mostra a CEAR, 2020b).

Les entrevistes han permès examinar com es perceben les experiències d'integració a nivell micro, en funció de com intersecten els motius OSIEG amb altres eixos de desigualtat a cadascun dels espais. Així, les entitats de refugiats LGTBI (p. ex., ACATHI) normalment s'erigeixen com un espai d'alleujament ja que les persones se senten protegides, mentre que les oficines de policia solen estar més associades a espais d'opressió, poc segurs i intimidatoris, no només per la sexualitat dels sol·licitants, sinó també pel seu origen nacional i etno-racial. Els allotjaments de la primera fase del SAISAR es perceben de manera ambivalent. Els pisos petits són més segurs que els centres d'acollida. Tot i això, l'OSIEG pot quedar en un segon pla quan, per exemple, no hi ha respecte cap a la religiositat o la discapacitat de l'individu.

De manera similar, al mercat laboral, les dificultats per trobar feina de vegades deriven més de la condició d'estranger que de l'OSIEG, i més en context de pandèmia. El mercat residencial és un altre exemple d'espai d'opressió, especialment per a aquelles persones que passen menys desapercebudes com les trans. Finalment, l'espai públic s'erigeix com un espai neutre o d'alleugeriment en comparació amb les experiències al país d'origen, tot i que com més visible és la corporització de la sexualitat, més gran és el risc de ser víctima d'un atac transfòbic o plumofòbic. Aquests resultats posen en relleu com les diferents formes d'opressió i discriminació s'han de concebre des d'un contínuum que comença al país d'origen i continua operant als països de trànsit i destí sota nous esquemes (Krause, 2017).

Bibliografia

ACCEM (2019). Condiciones sociales y legales de las personas solicitantes de protección internacional y refugiadas LGTBI en España. Madrid. Disponible a:

<https://www.accem.es/wpcontent/uploads/2019/12/EstudioCondicionesSocialesLegalesProteccionInternLGTBIespana-2019-1.pdf>

ACCEM (2020). Estudio sobre los condicionantes de salida de los países de origen y pautas de acompañamiento a personas solicitantes de protección internacional y refugiadas LGTBI. Madrid. Disponible a: <https://www.accem.es/estudio-los-condicionantes-salida-los-paisesorigen-pautas-acompanamiento-personas-solicitantes-proteccion-internacional-refugiadaslgtbi/>

Agier, M. (2013) Managing the Undesirables. Refugee Camps and Humanitarian Government. Cambridge: Policy. CEAR (2020a). Más que cifras. Datos de asilo en 2020. Disponible a: <https://www.pear.es/wpcontent/uploads/2021/05/Mas-que-Cifras-2020.pdf>

CEAR (2020b). Lucha contra la discriminación en el ámbito laboral por razones de orientación sexual e identidad de género. Madrid. Disponible a: https://www.pear.es/wpcontent/uploads/2021/03/Informe-LGBTIQ_WEB_final.pdf

Fundamental Rights Agency (2015). «The fundamental rights situation of intersex people». FRA Focus 04/2015. Disponible en: <https://fra.europa.eu/en/publication/2015/fundamental-rightssituation-intersex-people>

Gabrielli, L.; Garcés-Mascreñas, B.; Ribera, O. (2021). «Between discipline and neglect: the regulation of asylum accommodation in Spain». Journal of Refugee Studies, feab049. Disponible a: <https://doi.org/10.1093/jrs/feab049>

Garcés-Mascreñas, B. i Pasetti, F. (2019). «¿A más solicitudes de asilo igual recepción? El sistema de acogida en España desde 2015». Anuario CIDOB de la Inmigración 2019, p. 114-126. DOI: doi.org/10.24241/Anuario-CIDOBInmi.2019.114.

Güell, B. (2022) “Refugiados LGTBI: experiencias y procesos de integración desde una perspectiva interseccional y multidimensional” a Pasetti, F., Jiménez, J.R., i Güell, B. Informe Nacional para España, NIEM 2022 sobre el sistema de acogida e integración para solicitantes y beneficiarios de protección internacional. Disponible a:

https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/project_papers/niem/informe_nacional_para_espana_niem_2022_sobre_el_sistema_de_acogida_e_integracion_para_solicitantes_y_beneficiarios_de_proteccion_internacional

Güell, B. (2020). «¿Es España realmente LGTBI-friendly con las personas refugiadas? Las deficiencias del sistema de asilo español para el colectivo LGTBI». *Notes Internacionals CIDOB* 233. Disponible a: https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionals_cidob/n1_233/es_espana_realmente_lgtbi_friendly_con_las_personas_refugiadas_las_deficiencias_del_sistema_de_asilo_espanol_para_el_colectivo_lgtbi

ILGA (2019). *Homofobia de Estado. Actualización del panorama global de la legislación*. Disponible a: <https://ilga.org/es/informe-Homofobia-Estado-2019-Panorama-GlobalLegislaci%C3%B3n>

Jiménez, J.R. (2022). “De la integración a la exclusión: experiencias y trayectorias de las personas que salen del sistema de acogida tras la denegación de su demanda de asilo”, a Pasetti, F., Jiménez, J.R., i Güell, B. *Informe Nacional para España, NIEM 2022 sobre el sistema de acogida e integración para solicitantes y beneficiarios de protección internacional*. Disponible a: https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/project_papers/niem/informe_nacional_para_espana_niem_2022_sobre_el_sistema_de_acogida_e_integracion_para_solicitantes_y_beneficiarios_de_proteccion_internacional

Krause, U. (2017). «Escaping Conflicts and Being Safe? Post-conflict Refugee Camps and the Continuum of Violence». *A Gender, Violence, Refugees*, editado por Buckley-Zistel, S. y Krause, U. New York: Berghahn Books. López-Sala, A. (2020). «Los refugiados LGTBI en España: buscar protección en tiempos de control migratorio». *Anuario CIDOB de la Inmigración 2020*, p. 198-219. DOI: doi.org/10.24241/AnuarioCIDOBInmi.2020.198.

Mas, Jordi. (2011). *Identidades gestionadas: Un estudio sobre la patologización y la medicalización de la transexualidad*. Tesis doctoral. Disponible a: <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/17986>

Oficina de Asilo y Refugio (2021). *Informe de Actividad 2020*. Disponible a: http://www.interior.gob.es/documents/642012/13627870/Informe_actividad_OAR_2020.pdf/82150d7b-90df-4c34-8bc3-75b16f4bd6dd

Peña, F. de A. (2019). «Credibilidad de los solicitantes de asilo y estereotipos heterosexistas: en busca del 'refugiado LGTBI por antonomasia'». Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho, 39, pp. 271-291. Actas Congreso Internacional 70 Aniversario Declaración Universal de Derechos Humanos. Disponible a: <https://ojs.uv.es/index.php/CEFD/article/view/13934>

Pew Research Centre (2020). The Global Divide on Homosexuality Persists. Disponible a: https://www.pewresearch.org/global/wpcontent/uploads/sites/2/2020/06/PG_2020.06.25_Global-Views-Homosexuality_FINAL.pdf

Ribera-Almandoz, O.; Delclós, C.; Garcés-Mascreñas, B. (2019). «Casa nostra, casa vostra»? Condicions i trajectòries d'accés a l'habitatge de sol·licitants d'asil i refugiats a Catalunya. Enquesta CASASIL 2019: Informe de resultats. Disponible a: https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/monographs/monographs/casa_nostra_casa_vostra_condicions_i_trajectories_d_acces_a_l_habitatge_de_sollicitants_d_asil_i_refugiats_a_catalunya

Rodó-Zárate, M. (2021). Interseccionalitat. Desigualtats, llocs i emocions. Manresa: Tigre de paper.

Un artículo de:

Elaborado por:

Berta Güell, investigadora al Barcelona Centre for International Affairs (CIDOB)

Con el apoyo de:

